

En forskningstradition uden gender

- om manglen på genderforskning i dansk arkæologi

Af Jette Toubro Hansen, cand. mag. i forhistorisk arkæologi

Gender er et ikke-eksisterende tema i dansk arkæologi. Denne artikel giver et bud på, hvorfor det forholder sig således og hvad genderforskning har at tilbyde arkæologien.

Der bedrives ikke gender-forskning i dansk arkæologi. Denne konstatering dannede udgangspunkt for undertegnede nyligt afsluttede speciale, *Genderforskning i dansk arkæologi – hvor er den teoretiske diskussion?* (Hansen 2003). I denne artikel skal der gives et bud på, hvorfor det forholder sig således. At gender ikke har vundet indpas i dansk arkæologi synes så meget mere ejendommeligt taget i betragtning, at det er et emne der vægtes temmelig højt i såvel vores to skandinaviske nabolande som Tyskland, bla. i form af et i 1991 afholdt symposium og organiseringen af kvindelige arkæologer i en såkaldt gendergruppe (www.femarc.de/netzwerk/text/naafweb1.html).

På trods af en personlig interesse for genderforskning og studiet af sociale processer i fortidens samfund mere overordnet, så var det ikke dét, der var den primære drivkraft bag beslutningen om at behandle manglen på samme i dansk arkæologi. Det var snarere de fordomme, der synes at eksistere over for gender i fagmiljøet. Når kønsrelaterede perspektiver bliver bragt ind i samtaler med fagfæller, færdiguddannede såvel som studerende, varierer reaktionerne fra lettere hovedrysten og overbærende smil, til direkte irritation. Der er dog også en del positive tilkendegivelser af, at gender er et både spændende og relevant tema i den arkæologiske forskning, men dette faktum til trods er der stadig ingen, der beskæftiger sig med det. Efter at have stiftet bekendtskab med ovennævnte reaktioner stod det klart, at gender herhjemme bliver betragtet som værende et ikke tilstrækkelig videnskabeligt og seriøst tema.

I et forsøg på at finde en årsag til den manglende genderdiskussion i dansk arkæologi sammenlignedes den danske forskningstradition med bla. den norske, hvor den feministiske debat har været meget aktiv. Dette korte indlæg præsenterer nogle af hovedpunkterne i specialet, der inkl. komplet bibliografi kan hentes på adressen: www.dunkel.dk/jette/speciale.pdf

Hvad er gender egentlig?

For langt de fleste arkæologer hænger gender uløseligt sammen med feministisk forskning, og indtil videre har begrebet da også primært hørt hjemme i feministisk regi. Årsagen er, at det blev indført i arkæologien i forlængelse af den feministiske videnskabskritik, der influerede faget i sidste halvdel af 70'erne. Norge bliver ofte fremhævet som en slags pioner på området, allerede i 1975 blev den første konference, omhandlende kvinder i humanistisk forskning, afholdt. Tre kvindelige arkæologer, Liv Helga Dommasnes, Gro Mandt og Jenny Rita Næss, deltog i denne konference og var 10 år senere initiativtagere til et møde med titlen "Arkeologisk kvinneforskning og kvinner i arkeologisk forskning". Det var i denne forbindelse, at organisation K.A.N. (Kvinner i Arkeologi i Norge), samt tidsskriftet af samme navn, blev oprettet. Titlen på mødet i 1985 udtrykker meget præcist, hvad omdrejningspunktet i den feministiske kritik var, nemlig en påpegelse af androcentriske forhold i både forskningen og forskningsmiljøet. På grund af en traditionel overvægt af mænd i faget mente feministerne, at den arkæologiske forskning bar præg af mænds interesseområder, og at kvinders forhold i fortidige samfund derfor ikke blev

berørt tilfredsstillende. Et nøglepunkt i kritikken var genspejlingen mellem fortid og nutid som betød, at det nutidige og historisk kendte kønsrollemønster blev overført direkte til fortiden. Mens manden blev skildret som det aktive og handlende køn, som forsørgeren og den teknologisk innovative, så blev kvinden derimod skildret som det passive køn, ofte blot omtalt i forhold til sin reproducerende evne. Dette kønsrollemønster fremstod således som et slags biologisk, eviggyldigt faktum og var ikke hensigtsmæssigt i forhold til ligestillingsdebatten i 1970'erne. Feministerne påpegede derfor, at man skulle være mere kritisk overfor brugen af køns-stereotyper på grund af et ansvar overfor nutiden.

På trods af at gender blev introduceret i arkæologien i forlængelse af den feministiske videnskabskritik, og traditionelt har været et primært feministisk tema, er gender- og feministisk arkæologi ingeniunde én og samme ting. Faktisk står gender-arkæologien i disse år ved en skillevej, hvor flere etablerede feministiske forskere som f.eks. Marie Louise Stig Sørensen er begyndt at påpege nødvendigheden af en separation mellem de to, hvis gender skal blive et seriøst integreret tema i arkæologien, og dermed give grobund for en udarbejdelse af et teoretisk og metodisk grundlag. Forbindelsen med feministisk arkæologi har politiske implikationer, som marginaliserer gender i forhold til resten af faget (Sørensen 2000: 11). Mens den feministiske arkæologi sætter fokus på kvinder og har en kønspolitisk dagsorden, handler gender-arkæologien om studiet af relationer mellem køn, som noget økonomiske, ideologiske og politiske forhold kan virke igennem.

Begrebet gender stammer fra socialantropologien og refererer til køn som en kulturel konstruktion i modsætning til biologisk essens. Udgangspunktet for gender-forskningen er, at genderrelationer er en vigtig del af de sociale spilleregler i et samfund, og at de har betydning på mange forskellige niveauer. Der er ikke blot tale om studiet af mænd og kvinders kønsspecifikke aktiviteter, men om konstruktionen af køn som en dynamisk proces, der er

inkorporeret i andre sociale sammenhænge som f.eks. status, klasse, etnicitet og race (Sørensen 2000: 52 f). Genderarkæologi bygger derfor på en socialkonstruktivistisk tradition hentet fra sociologien og socialantropologien, og ligger dermed i tråd med den postprocessuelle skole. Dette indebærer et syn på materiel kultur som indkodet en mening, der produceres og reproduceres af individet. På denne måde videregiver den materielle kultur mening – om f.eks. kønsrollemønstre – til den næste generation. Kort sagt tager den materielle kultur aktivt del i at tildele genderidentitet til individer og bevare genderideologier, således at der er en kontinuitet i disse.

Hvorfor ikke i dansk arkæologi?

Hvorfor er gender et næsten ikke-eksisterende tema i dansk arkæologi? Der kan ikke gives noget entydigt svar på dette, men en række forskellige faktorer spiller ind. For det første fik den feministiske kritik aldrig rigtig tag i dansk arkæologi, og betragtninger i litteraturen om kvinders forhold i faget er yderst sparsomme. De få der findes, kombineret med personlig korrespondance med kvindelige kolleger i den relevante generation, vidner dog om, at der var kvinder i faget, der ønskede debatten (Fonnesbech-Sandberg 1972; Hansen 2003: bilag nr. 3). At feminismen ikke fik grobund er et faktum. Overvægten af mænd i et snævert og konservativt fagmiljø er blot én af årsagerne hertil. En anden årsag er at finde i den danske mentalitet i forhold til feminisme og i fordommene til gender i den danske arkæologiske forskningstradition. Den arkæologiske verden afspejler blot det øvrige samfund i holdningen til feminisme og det blev meget hurtigt klart, at der på dette område er stor forskel på Norge og Danmark. I Norge, og for øvrigt også i Sverige, opfattes feminisme som noget positivt. Ifølge Jytte Nielsen, Center for Information om Kvinde- og Kønsforskning, viser studier og erfaringer herhjemme, at der generelt er en uvilje mod feminisme og kønspolitiske tiltag, idet danske kvinder ikke bryder sig om den offerrolle det sætter dem i. Holdningen i samfundet er, at ligestillingen er et faktum og når f.eks. positiv særbehandling af kvinder debatteres i det offentlige rum, synes det at være

et yderst kontroversielt emne (Hansen 2003: 40). I Norge og Sverige er mentaliteten derimod, at ligestilling langt fra er opnået, kønspolitiske tiltag hilses velkomne, og både mandlige og kvindelige politikere kalder sig gerne for feminister. Man behøver ikke gå længere end til Magisterbladet nr. 13, august 2003, for at kunne læse om denne forskel i holdningen til feminisme i Sverige og Danmark (Top-Jensen 2003).

Bredden og den decentraliserede struktur i norsk arkæologi hjalp desuden kvinderne til at kunne føre den feministiske debat, hvor snæverheden og den centraliserede struktur i dansk arkæologi har bevirket det stik modsatte. Netop af denne grund havde de danske kvinder måske endda flere konkrete grunde til at føre en feministisk debat, f. eks. var kvindelige studerende i en lang årrække afholdt fra at deltage i seminarudgravninger (Fonnesbech-Sandberg 1972:8; Hansen 2003: bilag nr. 3). I Norge blev de første af slagsen derimod direkte tilrettelagt af to kvinder ved Oslo Universitet (Dommasnes et al. 1998:116).

Den norske ligestillingslovgivning er desuden langt mere aggressiv end den danske. I 1978 blev en lov vedtaget, der gjorde positiv særbehandling af kvinder tilladt, hvis det fremmer lighed mellem kønnene. Ydermere siger denne lov, at når en statsinstitution nedsætter udvalg, råd, etc. med mere end fire medlemmer, skal hvert køn være repræsenteret med mindst 40 %. Dette har været vigtigt for arkæologien ved statsjede institutioner. Adskillige organer er nedsat for at sikre, at loven bliver overholdt, bla. ligestillingsombudet. I 1977 blev et center for kvindestudier etableret med formålet at opnå en ligelig fordeling af kønnene i alle forskningsinstitutioner, og at styrke kvindeforskning i alle discipliner. Dette har været en stor hjælp for de norske kvindelige arkæologer, bla. i form af financierel støtte i forskellige sammenhænge (Engelstad et al 1994: 139 f.f.).

I Norge er der endvidere en meget ligelig fordeling af begge køn i de forskellige arkæologiske stillinger, f.eks. er 5 ud af et samlet antal på 11 professorer kvinder, og der

er to kvinder blandt de fem ledere på de arkæologiske museer. I ingen anden akademisk disciplin er der så stor procentdel af kvinder (Dommasnes et al 1998: 115). I Danmark ser billedet temmelig anderledes ud, idet kvinderne er i klart undertal på både universiteter og Nationalmuseet (Hansen 2003: 39). I Danmark hersker en tro på, at ligestillingen er et faktum og at den skæve kønsfordeling vil udjævne sig med tiden. Erfaringer viser dog, at dette ikke er tilfældet og at det danske akademiske miljø er særligt konservativt i denne henseende. I 1994 blev et 5-årigt forskningsprojekt, "Kønsbarrierer i forskningen" (www.forsk.dk/forskpro/koenbar/), iværksat. Formålet var, at gennemføre en videnskabelig undersøgelse af kønsbarrierer i de højere uddannelser og forskningsmiljøer. Konklusionen på undersøgelsen var bl.a., at ligestilling ikke kommer af sig selv. Derimod tyder alt på, at det akademiske miljø blot reproducerer sig selv.

Ingen teoretisk tradition

At gender ikke bliver debatteret i dansk arkæologi hænger også sammen med en stærk empirisk tradition, der har indebåret, at teori aldrig er blevet vægtet højt. Netop traditionen er uhyre stærk og der synes at herske en form for konservatisme, som ligeledes må tilskrives fagmiljøets struktur og begrænsede størrelse. Der er i den forbindelse også en række forskelle mellem Danmark og Norge, som gør sig gældende, bla. landenes geografiske beliggenhed. Danmarks tætte forbindelse til kontinentet har gjort kontinental arkæologi mere tilgængeligt, bla. i kraft af en traditionel tilknytning til det tyske sprog, men også meget relevant i forhold til en stor del af genstandsmaterialets herkomst. Vi er desuden i besiddelse af et betragteligt større genstandsmateriale end Norge, og dette faktum har gjort typologiske og kronologiske studier meget påtrængende. Norsk arkæologi har derimod vendt sig mere mod den anglo-amerikanske forskning, hvorfra nyere teoretiske strømninger er kommet.

På grund af fagets begrænsede størrelse i Danmark har der været en tendens til, at nogle få personer har præget hele fagets tankegang,

heriblandt C.J. Becker. Becker var en stor fortæller for de for arkæologien så basale og grundlæggende typologiske og kronologiske studier, og har som en af de få i dansk arkæologi berørt spørgsmålet om, hvilke begrænsninger der ligger i faget. Becker mente, at grundet det arkæologiske materiales begrænsede karakter er der grænser for, hvilke aspekter i fortidens samfund vi kan aflæse. Han mente derfor, at arkæologers primære opgave er at forholde sig til spørgsmål af typologisk og teknologisk karakter, mens aspekter af ideologisk og social art bør udelades, jf. Christopher Hawkes "Ladder of Inference" (Hawkes 1954). Da genderrelationer netop tilhører sidstnævnte kategori, har genderforskning aldrig vundet indpas i dansk arkæologi. Manglen på genderdiskussioner må derfor i høj grad tilskrives denne traditionelle vægtlægning på typologi og teknologi, og at den postprocessuelle skole, der

fra 1980'erne har været førende i anglo-amerikansk og norsk arkæologi, aldrig har slået igennem i Danmark.

Afrundning

En stærkt empirisk tradition og fordomme overfor feministisk forskning er således de primære årsager til fraværet af gender i dansk arkæologi. At det forholder sig således er en skam, da gender udgør et både spændende, relevant og udfordrende aspekt i udforskningen af fortidens samfund og en feministisk tilgang er på ingen måde påkrævet. Hvis genderforskning skal tages seriøst i dansk arkæologi bør det kønspolitiske islet derfor nedprioriteres og et mere afbalanceret forhold mellem empiri og teori etableres. Der slås hermed et slag for, at gender bliver accepteret som et seriøst og relevant tema i den arkæologiske forskning i Danmark.

Litteratur

Dommasnes, L.H. Kleppe, E.J., Mandt, G., & Næss, J.R. 1998

Women archaeologists in retrospect. The Norwegian case. I: Diaz-Andreu, M. & Sørensen, M.L.S. (eds.): *Excavating women. A history of women in European archaeology*. London.

Engelstad, E. Mandt, G., & Næss, J.R. 1994

Equity issues in Norwegian archaeology. I: Nelson, M.C. et al. (eds.): *Equity issues for women in archaeology*. Archaeological Papers of the American Anthropological Association 5.

Fonnesbech-Sandberg, E. et al. 1972

Han, hun og arkæologien. "Arkæologiske studier". *Kontaktstencil* 4, 1972: 5-10.

Hansen, J.T. 2003

Gender-forskning i dansk arkæologi – hvor er den teoretiske diskussion? Upubliceret cand. mag.-speciale, Institut for Arkæologi og Etnologi, Københavns Universitet.
www.dunkel.dk/jette/speciale.pdf

Hawkes, C. 1954

Archaeological theory and method: some suggestions from the Old World. *American Anthropologist* 56: 155-68.

Sørensen, M.L.S. 2000

Gender archaeology. Cambridge.

Top-Jensen, J. 2003

Feminisme er ikke et skældsord i Sverige. *Magisterbladet* 13, august 2003.